

שימור והגנה על חופי הים התיכון

לביאה ברומברג

מוגבל הנמצא במחסור: חוף הים הינו הוא משאב ציבורי; חוף הים הינו שטח פתוח איכותי וייחודי. למרות המאבקים המוצלחים של הארגונים הירוקים בישראל להצלת החופים, שבזכותם רבות מתוכניות הפיתוח הגדולות בחופים לא יצאו אל הפועל, שלדים מן העבר ממשיכים לצוץ ותכניות ארכאיות ממשיות להגיע למוסדות התכנון. גם דוח מבקר המדינה שפורסם בחודש מאי 2013 קבע: כי בנוגע לתכניות ישנות ובלתי מתאימות למדיניות השמירה על הסביבה החופית, יש צורך לחזור ולבחון את תקפות התכניות שגובשו לפני שנים, לנוכח השינויים שחלו מאז, עם חקיקת חוק השמירה על הסביבה החופית ב-2004. (החוק שנכנס לתוקף מטיל מגבלות על בנייה בחופים, אבל הוא לא חל על תוכניות שאושרו לפני כניסתו לתוקף).

למעלה מ-70 חברי כנסת חתמו על הצעת החוק שיזם ח"כ דב חנין ושנוסחה על ידי 'אדם טבע ודין' לביטול תוכניות בנייה ישנות בחופים. מטרת הצעת החוק היא למנוע מימוש תוכניות בנייה ישנות בחופי הים התיכון, ים סוף והכנרת. הצעת החוק נועדה למנוע מצב שבו יתאפשר מימוש של תוכניות הרסניות שאושרו בתקופה שבה המודעות לנושאים סביבתיים הייתה נמוכה. מבדיקה שערכו עמותת אדם טבע ודין נמצא כי יש למעלה מ-50 תוכניות בנייה כאלה להקמת בתי מלון, מגורים ולתשתיות, שיישומן יהיה בבחינת פגיעה סביבתית אנושה.

בעקבות הצעת החוק **ועדת השרים לענייני חקיקה החליטה ב-16 ביוני 2014** לאשר את הצעתו של שר הפנים, גדעון סער, **להקמת צוות בין משרדי אשר יקבע האם ניתן להחיל רטרואקטיבית את חוק החופים.** תוך 60 יום תתבקש הוועדה להכריע, האם ניתן להביא לאישור מחדש תוכניות בנייה ישנות, שאושרו לפני התיקון לחוק החופים - בוועדה לשמירה על הסביבה החופית, הוולח"ף. לדבריו של השר גדעון סער: "לאחר שיהיה מסד עובדתי מסודר ניתן יהיה לבחון הצעות שיתנו מענה מידתי ומאוזן ל שמירה על הסביבה החופית לצד שמירה על הוודאות התכנונית, זכויות הקניין ואינטרס ההסתמכות של בעלי זכויות על פי התוכניות ואינטרסים רלוונטיים נוספים". סער ציין כי ככל שיוחלט לבטל תוכניות ישנות יהיה צורך לפצות בעלי זכויות ולקבוע מי יפצה אותם.

פרופסור רחל אלטרמן, מומחית לתכנון ומשפט, מחזיקת הקתדרה על שם דוד עזריאלי לארכיטקטורה ותכנון ערים, מהטכניון, עומדת בראש פרויקט מרה נוסטרום ונחשבת לאחד המומחים המובילים בעולם בנושא שימור חופים. קיימנו עמה ריאיון מורחב על

העומס על החוף: תחנת הכוח רדינג-מתקני תשתית לאומיים לאורך החוף

Mare Nostrum הוא פרויקט תלת-שנתי במימון האיחוד האירופי, הבוחן דרכים חדשות לשימור כל חופי הים התיכון. מטרתו הסופית של הפרויקט, שבראשו עומדת פרופסור רחל אלטרמן, הנחשבת לאחד המומחים המובילים בעולם בתחום, היא לשפר את הקיימות הסוציו-כלכלית והסביבית של החופים לאורך אגן הים התיכון ולחזק את עמידותם בפני פגעי טבע ונזקים הנובעים מפיתוח סביבתי. הפרויקט מתמקד בזיהוי הפערים בין כוונות לביצוע בעיקר בתחום הכלים המשפטיים והמוסדיים

החל מאמצע שנות ה-90 מובילה החברה להגנת הטבע את המאבק לשמירת חופי הים בישראל, לשמירה על זכות הציבור למעבר חופשי ונוח לחוף ולאורכו ולשמירה על המבט החופשי לים. שלוש נקודות מוצא מרכזיות מנחות את החברה להגנת הטבע בפעילותה לשמירה על חופי הים התיכון: חוף הים הינו משאב טבעי

באזור החוף בחיפה: נמל ימי, מתקני תשתית ואזורי מסחר. צילום: צבי רוגר/עיריית חיפה

אודות הפרויקט ועל המלצותיה שבכללן השלמת הבעלות הציבורית על כל אזור החוף, ביטול זכות הפיצויים ועוד. ביקשנו גם את התייחסותה להחלטת הוועדה שהתקבלה לאחרונה.

"החלטת ועדת השרים לענייני חקיקה שהתקבלה ב-16 ביוני 2014 היא לכאורה דבר מאוד מאוד חשוב", אומרת פרופסור רחל אלטרמן באירוניה. "בלחץ הארגונים הסביבתיים הוחלט לבקש בדיקה, באיזו מידה ניתן לבטל תוכניות שקיימות לחופי הים התיכון בישראל (תוכניות מפורטות שניתן להוציא על פיהן היתר). באיזו מידה ניתן לבטל אותן על פי דרישת הירוקים.

"החגיגה מאוד מוקדמת. הבעיה, כפי שאני טוענת זמן רב, אינה גיל התוכניות, כפי שהירוקים טוענים, מכיוון שתוכניות ישנות ניתן לבטל בישראל כבר היום וגם אתמול, עוד מאז שתוכנן חוק התכנון והבנייה וקודמיו בשנות השלושים. הבעיה נעוצה בעובדה שבישראל קיימת זכות מאוד קיצונית לפיצוי בעלי הקרקע או מחזיקי קרקע במידה שמקטינים את זכויות הבנייה. "אלטרמן מוסיפה: "יש לפעול לביטול זכות הפיצויים, לפי סעיף 197 לחוק התכנון והבנייה, המקנה פיצוי על כל שינוי בתוכנית המוריד את שווי המקרקעין. מדובר בזכות מוגזמת ויש צורך לצמצם את זכות הפיצוי, כמו לדוגמה על מקרקעין, שזכויות הבנייה בהן לא מומשו במשך הרבה שנים.

"כלומר, הבעיה אינה הסמכות לשנות, כי זו קיימת כל הזמן, הבעיה היא שעם השינוי חובה לפצות את הבעלים, במידה והבעלים תובעים. ומן הסתם, לאורך הים, הקרקע שווה הרבה מאוד כסף והבעלים יתבעו את הרשויות. "החוק הנוכחי גורס כי מי שצריך לשלם הן הרשויות המקומיות, דהיינו מי שבסופו של דבר אמור לשלם הם משלמי הארונה.

"הבעיה היא כסף, ואני מניחה שמדובר בהון עתק, לפחות במאות רבות של מיליונים שקלים ואף במיליארדי שקלים ב-50 התוכניות שעליהן מדובר, שהן תוכניות

בשלוח להוצאת היתר על חופי הים.

"החלטת השרים אינה אומרת שתוכניות אלה יבוטלו, אלא שתוקם ועדה בין-משרדית שתבדוק את ההיתכנות לבטל אותן. ועצם החלטת השרים אומרת: וכמובן לפי החוק יש לכבד את זכות הקניין ויש לבעלים זכות פיצוי.

"ועכשיו תתעורר השאלה האם יהיה עניין ציבורי מספיק חזק או שממשלת ישראל תראה עניין ציבורי מספיק חזק כדי להכניס יד לכיס. הרשויות המקומיות כמובן לא יוכלו לשאת בנטל, וגם לא יהיה ניתן לקבל את תמיכתן לביטול התוכניות במידה שיהיה עליהן לשלם. כלומר מדובר בכספים גדולים שיבואו הפעם לא ממשלמי הארונה, אלא ממשלמי המסים הלאומיים. (אולי ימתנו את זכות הפיצוי בעזרת ניווד זכויות, אבל כל מקרה יבחן לגופו כי לא בכל מקום ניתן לבצע ניווד זכויות).

"אני משוכנעת", מוסיפה אלטרמן, "שלא תהיה החלטה כללית לבטל את התוכניות האלה ולשלם מיידית פיצויים לכולם, ואני די משוכנעת שלא יבטלו אותן רטוראקטיבית".

תמונת מצב: העומס על החוף - ישראל בהשוואה למדינות אחרות

אלטרמן: "צודקים הירוקים ומשרד להגנת הסביבה שיש לנו מעט חוף לנפש (כיום כשני ס"מ). נתון נוסף הוא העובדה שמבחינת האוכלוסייה, לפחות בהשוואה לצפוני של הים התיכון, אירופה, וגם לעומת לבנון, גידול האוכלוסין בישראל הוא המהיר ביותר, וצמיחת האוכלוסין היא הגדולה ביותר. ובנוסף, מרבית האוכלוסייה בישראל מאכלסת את האזור הקרוב לחוף, ולכן יש לחצי פיתוח עצומים על החוף שלנו, שהם "חודיים" בים התיכון. (להוציא האיים מלטה, קפריסין וכדומה, לבנון ועזה שהם אזורים צפופים וסמוכים לחוף).

"כלומר אנחנו צרכני חוף, אזור חופי כמעט יוצא דופן בים התיכון במובן שאוכלוסיית ישראל פרושה במרחב שהוא די קרוב לחוף, באזור החוף ובאזור השפלה. זאת ועוד, על החוף עצמו, עם החול, יש מעט מאוד ס"מ לאדם. וכפי שצינת, האוכלוסייה באופן כללי, וכן גם הפיתוח הכלכלי-מסחרי-תעשייתי פרוש במדינת ישראל במידה רבה לאורך האזור הקרוב לים התיכון".

אלטרמן מציינת נקודה נוספת להשוואה: ברוב ארצות הים התיכון יש הרבה מאוד חוף למשל, בצפון אפריקה חופים עצומים לא מפותחים, ביוון ובספרד חופים רבים, ובצרפת די הרבה חוף, כלומר חלק גדול מחופי הים התיכון בארצות אחרות הם עדיין חופים פתוחים, למעט איים, סיציליה, ודרום איטליה.

"לכן", אומרת אלטרמן, "וגם בהשוואה למדינות אלה, אנו נדרשים להרבה מאוד רגולציה והגנה על אזור החוף שלנו בשל התלות הגדולה שלנו בקילומטרים הקרובים לחוף לרוב הפעילות של האוכלוסייה - כלכלה, מסחר וכן תשתיות לאומיות רבות שמועמסות על האזור הזה. עד כאן בכל מה שנוגע לאתגר".

אודות מרה נוסטרום

מרה נוסטרום, הוא פרויקט תלת-שנתי במימון האיחוד האירופי, הבוחן דרכים חדשות לשימור כול חופי הים התיכון. מטרתו הסופית של הפרויקט היא לשפר את הקיימות הסוציו-כלכלית והסביבתית של החופים לאורך אגן הים התיכון ולחזק את עמידותם בפני סגעי טבע ונזקים הנובעים מפיתוח סביבתי. הפרויקט מתמקד בזיהוי הפערים בין כוונות לביצוע, בין החוקים ובין הפרקטיקה המקומית. הפרויקט, זכה למענק של 4.3 מיליון אירו והוא כולל מוסדות אקדמיים, ארגונים לא ממשלתיים, רשויות מקומיות ורשות נמלים בישראל, ספרד, יוון, ירדן ומלטה.

שימור והגנה על חופי הים התיכון

המשך

פרויקט מרה נוסטרום

"הפרויקט שאני היוזמת שלו והעומדת בראשו - מכונה פרויקט מרה נוסטרום, פרויקט שזכה בתחרות על מחקרים יישומיים של האיחוד האירופאי באזור הים התיכון ה-ENPI. זו תוכנית מיוחדת למדינות הים התיכון, שמטרתה לייצר ידע, וגם לחזק את הקשרים בין מדינות הים התיכון.

"במסגרת קול קורא של זרוע הים תיכון של האיחוד האירופי ENPI למחקר יישומי בנושא שימור חופים, הגושו הצעות של חוקרים ממדינות שונות. הצעתי, שבה הצגתי את הפן המיוחד שמשקף את המומחיות שלי, זכתה במחקר. (אלתרמן היא מומחית נחשבת ומובילה בעולם בנושא מחקר השוואתי על הקשר בין חוקים, בעלות קרקע ותכנון). הזווית שנתתי לפרויקט זה היא: **פערי הביצוע**."

"יש שמונה שכבות של חוקים שחלים על חופי הים התיכון, אלטרמן מפרטת, "אין אזור חופים בעולם שהוא לכאורה מוגן משפטית כמו הים התיכון. אבל אף אחד מתושבי הים התיכון, כפי הנראה, אינו מודע שיש אפילו אמנה בין-לאומית על הגנת חופי הים התיכון! ישראל חתומה עליה ורק לאחרונה ישראל אשררה את האמנה. (ראה מסגרת בגוף המאמר על אשרור האמנה)

אלטרמן חוזרת ומדגישה: "על פניו, לים התיכון יש הגנה משפטית רב-שכבתית גדולה. יש אמנה בין-לאומית וחלק מהמדינות כבר אשררו את הנושא כחלק מהמשפט הפנימי שלהן, ונוסף לכך יש הגנות נוספות. למדינות רבות יש גם חוק ארצי כמו שלנו, ויש גם הוראות מקומיות, ובכל זאת חופי הים התיכון נמצאים בהמשך בנייה לא מבוקרת או לא מספיק מבוקרת. לכן שם הפרויקט שלי הוא **גישור על פערי הביצוע בין החוקים ובין הפרקטיקה המקומית**."

"בשונה מהרבה מחקרים שבוחנים את הדברים מלמעלה, כלומר לוקחים את החוק הארצי, בודקים מה החוק אומר, אילו ועדות יש וכיצד באלה, כל הפרויקט שלי בוחן דברים מלמטה למעלה. אנו עובדים עם רשויות מקומיות ומסתכלים ובודקים בקפידה מלמטה החל בהיתרי הבנייה, דרך בנייה לא חוקית ובעלות על הקרקע ותוואי החופים. אנו נוהגים כך, כי שם נמצאות הבעיות, ומתוך בדיקות פרטניות אלה מזהים מה היו הסיבות לכך שלמרות כל החומות המשפטיות הרושם הוא שהן עשויות מספוג מחורר ומתפורר."

הרגולציה בישראל

הכוונה לחוקים, תקנות, תוכניות שעל פי חקיקה, תוכנית של בנין עיר, איכפה ובעצם לכל המכלול שמגובה בחוקים או תקנות.

סמוך לאזור החוף - נמל תל אביב, פארק חופי ושכונות מגורים

אשרור הפרוטוקול בדבר ניהול משולב של אזורי חוף בים התיכון לאמנת ברצלונה

משרד ראש הממשלה פירסם בחודש מאי השנה את החלטת הממשלה לאשרר את הפרוטוקול בדבר ניהול משולב של אזורי חוף ביום התיכון - Protocol on Integrated Coastal Zone Management in the Mediterranean - ICZM לאמנת ברצלונה.

ישראל היא המדינה התשיעית ממדינות הים התיכון לאשרר את הפרוטוקול, הנחשב לכלי המשפטי המחייב הראשון מסוגו בעולם. הפרוטוקול עוסק בניהול אינטגרטיבי של הסביבה החופית ומתייחס למאפיינים אקולוגיים, כלכליים ושימושי קרקע. הפרוטוקול עוסק גם ביחסי הגומלין בין המדינות השונות לאורך הים התיכון ומעודד העברת מידע ושיתוף פעולה. ישראל חתמה על הפרוטוקול בשנת 2008 ואימוצו, צפוי להביא לחיזוק חוק שמירת הסביבה החופית ולהביא להסדרת מעמדם הסביבתי והציבורי של חופי הים.

* אמנת ברצלונה מורכבת משורה של פרוטוקולים העוסקים בים ובחוף. כאמור, הנושא האחרון שממשלת ישראל אשררה נוגע לניהול משולב של חוף הים.

"בישראל יש תמונה מורכבת ומעט פרדוקסלית. באופן השוואתי, דווקא ישראל מצוינת ברגולציה והיא טובה מרוב המדינות בחוקים, במוסדות שאחראים על הים מול האתגרים שלה: חשוב לדעת כי העומסים על החופים שלנו וסביבתם, מעבר לפס הקטן של החול, הם גדולים מאוד ומתייחסים גם לעומק של מאות מטרים.

"גם החברה האזרחית שלנו טובה מאד בהשוואה לארגוני הסביבה והחברה במדינות הים התיכון. (בארץ לקחת כשותפים לפרויקט את החברה להגנת הטבע ואת עיריית חיפה).

"חלק גדול מהתמריץ לחוקי החופים שלנו ולאכיפה שלהם הוא הודות לארגוני הסביבה הישראליים המצוינים. לא רק המוסדות הפורמאליים טובים אלא גם יחסי הגומלין בינם ובין הארגונים הסביבתיים. והחלטת ועדת השרים מיום 16 ביולי 2014 היא עוד צעד בכיוון זה. אין ספק כי נושא זה עלה בזכות היוזמות והלחץ הציבורי.

"אלה הן החדשות הטובות", אומרת אלטרמן, "אבל החדשות הרעות הן שבגלל הצרכים שלנו, ישראל חייבת לנהל את החופים שלה הרבה יותר טוב מאחרים. אנחנו בעצם מדינת אזור חוף. בגלל לחצי הפיתוח והתלות ← המשך בעמוד 12

שימור והגנה על חופי הים התיכון

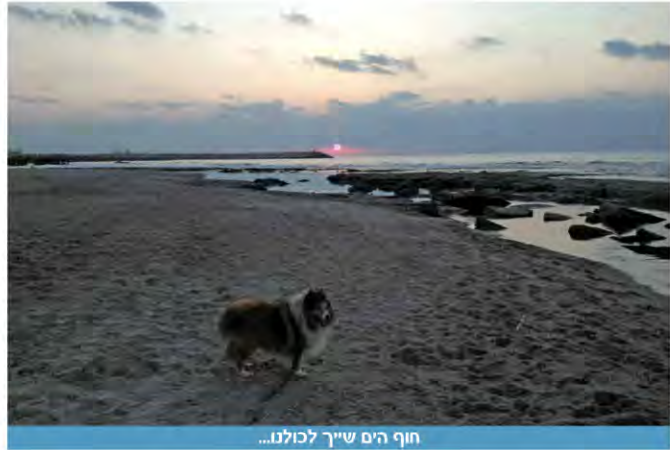
המשך מעמוד 10

מכיוון שיש מספיק הצדקות ציבוריות לכך גם לפי האמנה ועוד, ואין ספק שכבר היה צריך לפצות את הבעלים. "יתר על כן", אומרת אלתרמן, "אני קוראת לכך שרמ" תקים זרוע לחופים. כיום אין שום ייחוד בניהול החופים ברמ", כלומר ההתייחסות לקרקע חופים היא כמו לכל קרקע אחרת. אבל יש אמנה, יש חוק חופים, ויש תמ"א 13 שקדמה לחוק החופים. אז בבקשה תייחדו גם את הנושא של בעלות הקרקע ולא רק את הרגולציה, את חוק תכנון ובנייה שאותו יש בכל מדינה, כי בעלות על קרקע לאומית יש רק אצלנו.

"ובחזרה לחדשות הטובות: ישראל הייתה מעורבת מלכתחילה באמנת ברצלונה ובפרוטוקול ניהול החופים. ישראל חוקקה את חוק החופים בתיאום עם אימוץ האמנה. אפשר לומר שישראל הייתה מעין חלוצה בנושא. חוק החופים שלנו הוא טוב ברגולציה של מה יכול להיבנות".

האמנה הבין-לאומית

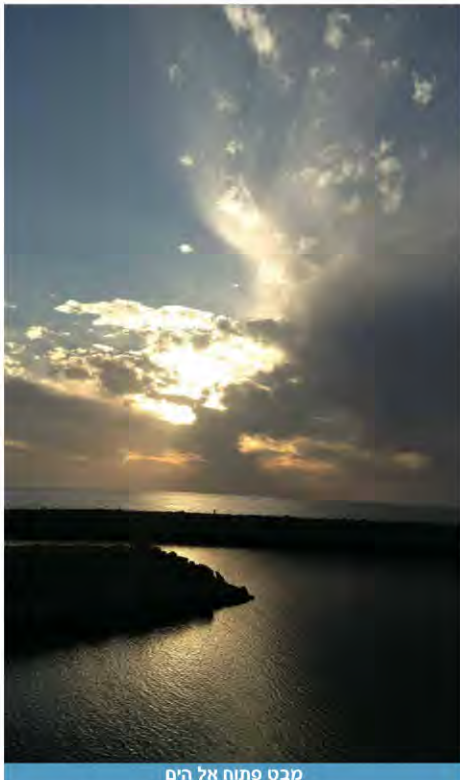
"בניגוד לאיזושהי אשליה, האמנה אינה קובעת חובות ברורים, ואינה מחייבת מרחק של 100 מטר מהחוף לבנייה. היא ממליצה שהמדינות ישקלו זאת, אלא אם כן יש להן סיבות אחרות שמונעות זאת: כבישים, סיבות

חוף הים שייך לכולנו...

חיפה, שכונת מגורים סמוכות לחוף. צילום: צבי רוגר/עיריית חיפה

מבט פתוח אל הים

באזור החוף, מעבר לרצועת החוף הצרה המשמשת כאזור הבילוי העממי, יש צורך להגן על החופים. אין ספק שמדובר באתגר עצום וקשה, ומול האתגר הזה איננו עושים די הצורך".

אלתרמן מדגישה בדבריה נקודה חשובה: "יש לנו כלי שליטה שהוא אחד ויחיד בכל אזורי הים התיכון - הבעלות הלאומית על הקרקע. מעט מאוד קרקע פרטית יש לאורך החוף, וגם 50 התוכניות שעליהן מדובר, אני מניחה, הן ברובן המכריע או כמעט כולן קרקע לאומית. בעלות לאומית על אזור החוף ועל מקרקעין במדינה בכלל הינה תופעה ייחודית ישראלית, כמעט ייחוד בין-לאומי, אבל בוודאי ייחודית באזור הים התיכון.

"ואם כך, כלי השליטה הענק הזה, הגוף שנקרא רמ" (רשות מקרקעי ישראל), לא עשה את עבודתו ולא עמד במשימה. רמ" מנהלת את רוב מקרקעי המדינה, היא הבעלים וכידוע היא גם ישות תקציבית גדולה ביותר.

"מדובר בפוטנציאל שלא קיים במדינות אחרות, וכבר מזמן התבקש שרמ" תרכוש את מעט הקרקע הפרטית שנמצאת על החוף (בטח ובטח לאחר שישראל הצטרפה לאמנה הבין לאומית), ואם לא לרכוש בטובין, אז אפשר גם להפיק

שימור והגנה על חופי הים התיכון

המשך מעמוד 12

גשר להולכי רגל לצד מתקני תשתית, חלק מלחצי הפיתוח לאורך חוף הים.

טיילת חוף שקמונה, חיפה. באדיבות: גרינשטיין הר-גיל אדריכלות נוף ותכנון סביבתי

סמוך לאזור החוף: מגדל פיקוח בשדה התעופה דב ושכונות מגורים בבנייה

נוספים, אפילו קטנים כמו איך ניתן לשפר אכיפה. "לסיכום", אומרת אלתרמן, "ישראל לא נמצאת במקום נמוך בכל הנוגע לניהול החופים. אבל לישראל יש אתגרים גדולים בהרבה בהשוואה למדינות אחרות, ולצדם גם הישגים משפטיים וכלים משפטיים שיכולים לעזור לממש אותם, כמו הכלים של הרגולציה בתכנון ובנייה שהם בסמכות הולחו"ף - הוועדה לשמירת הסביבה החופית, גוף שעובד בצורה זהירה וטובה לגבי אישורי בנייה בחוף. אבל זה רק בכל מה שנוגע לרגולציה של תכנון ובנייה. וכאמור בנושא של בעלות הקרקע ושליטה על הקרקע יש מה לעשות. ישראל נהנית מיתרון חשוב בדמות העובדה, שבניגוד לרוב מדינות הים התיכון, רוב אזור החוף נמצא בבעלות לאומית ציבורית. ממשלת ישראל צריכה לפעול להשלמת השליטה על כל רצועת החוף באמצעות רכישת השטחים המעטים שנותרו בבעלות פרטית, ואני קוראת לרמ"ל לתת תשומת לב מיוחדת לחוף ואני גם קוראת להקים רשות חופים רב-משרדית. "אימוץ ההמלצות של מרה נוסטרומ, יבטיח את הבעלות של הציבור הישראלי על החופים, שהם משאב לאומי ממדרגה ראשונה, ויציב את מדינת ישראל בחזית העולמית של שמירה על חופי הים התיכון, ישראל ביצעה מהלך חשוב בחקיקת חוק החופים ב-2004 ובאמצעות סדרה של מהלכים משלימים היא יכולה להפוך למדינה מובילה גם בתחום שימור החוף." ■

כלכליות, חברתיות, שמונעות להקצות שטח של כ-100 מטר מקו הים ללא בנייה. "האמנה גם ממליצה על בעלות קרקע ציבורית, והכוונה היא למעט מאוד מטרים, ממש לחלק של החוף שהופך להיות קצת רטוב: 10, 15, 20 מטרים. למדינות השותפות בפרויקט שלנו, יוון וספרד לדוגמה, יש בעלות קרקע ציבורית, או אמורה להיות כזאת, אבל שוב מדובר על פס צר מאוד. ביוון, שהיא עתירת חופים, עד היום לא הצליחו למפות אפילו באופן ברור היכן נמצאים אותם 10 עד 15 מטרים ציבוריים. רק כ-20% מכל החופים שלהם נעשה מיפוי ברור. "בישראל יש מיפוי ברור מאוד. גם בספרד יש מיפוי כמעט על כל החופים אבל, שם החוק דורש שקו החוף ינוע עם הגלים... אני לא חושבת שאפשר לקיים חוק לפיו בעקבות כל סופה שבה הגלים נכנסים פנימה כמה מאות מטרים, הבעלות הפרטית הופכת אוטומטית על ידי אותם גלים לבעלות ציבורית. כתוצאה מצורת המיפוי יש בספרד הרבה מאוד מבנים שהפכו אוטומטית ללא חוקיים. חוק צריך לאפשר יציבות. ואמנם החוק בספרד שונה ממש לאחרונה אבל לא ממש חל שיפור בנושא, וקו החוף מחושב היום על פי ממוצע של שלוש הסופות האחרונות..."

"אף אחד לפני", מציינת אלתרמן, "לא עלה על הבעיה הזאת של סימון הקו. עושים אמנות ואף אחד (כולל הצד של האיחוד האירופי שיש לו חוקים על גבי חוקים) זולתי לא העלה את הבעיה שאין אחידות בין המדינות באשר לדבר הפשוט הזה: מה זה קו החוף. אי אפשר לקבוע אמנה כשכל מדינה עושה משהו אחר. "המצב בישראל טוב, כי קו החוף שלנו יציב. בחקיקה הוא לא נקבע כנע עם הגלים, אלא מתייחסים לאיזשהו ממוצע של גלים, וסופה אינה משפיעה עליו."

"המדינות מעולם לא העלו את השאלה מה זה חוף? היכן הוא מתחיל והיכן הוא נגמר? עד שלא העלתי את השאלות המחייבות להגדיר מהו חוף, לא היו מודעים לכך. פרויקט מרה נוסטרומ יועיל במישורים רבים ברמה המדינית היכן שיש פערי ביצוע שמעולם לא עלו עליהם כמו הדוגמה הנ"ל, וגם בעוד הרבה ממצאים